

Husmand
Christen Sørensen Daugaard,
der brevvekslede med
Biskop Laub.

Af August F. Schmidt.

Otto Laub (⁶/₈ 1805—²⁷/₅ 1882) blev født i Frørup Præstegård på Fyn. Han blev Student 1824 og cand. theol. 1830. 1834 udnævntes han til Sognepræst for Ryslinge, 1845 fik han det store Kald i Brahetrolleborg og Krarup. Præstegården lå i Landsbyen Hågerup. I Ryslingetiden fik Pastor Laub i sit Brød den vestjydske Karl Christen Sørensen Daugaard, født den 28. Marts 1813 i Helle, Øse Sogn ved Varde. I ni Ar, fra 1839 til 1848, tjente Chr. Daugaard Pastor Laub som Røgter. I denne Tid blev der grundlagt et Venskab mellem den højtbegavede Præst og hans pligtopfyldende Røgter. Både i Præsteparrets og i Børneflokkens Hjerter erobrede den prægtige vestjydske Karl en varig Plads. Vi har et såre skønt Vidnesbyrd herom i den Brevveksling, som efter Chr. S. Daugaards Bortrejse fra Hågerup Præstegård i 1848 blev ført mellem den tidligere Præstegårdsrøgter og Pastor Otto Laub, der i 1854 blev Biskop over Viborg Stift. Denne Forandring i det ydre gjorde dog intet til, at Brevvekslingen aftog eller blev mindre lødig,

snarere det modsatte. Brevvekslingen mellem Biskop Laub og Chr. Sørensen Daugaard findes offentliggjort i Værket »Biskop Otto Laubs Levned. En Livsskildring i Breve.« Samlet og udgivet af F. L. M y n s t e r og G. S c h e p e l e r n, anden Afdeling, Bind II (1887), Side 278—381. Det første offentliggjorte Brev fra Chr. Daugaard er fra 28. Juli 1849. På dette svarer Laub den 7. August samme År. Det sidste Brev, fra Laub til Daugaard, er fra 1. December 1880. Inden vi hører nærmere om Brevvekslingen, skal der meddeles nogle Oplysninger om Chr. Daugaard og hans Virksomhed i Fåborg Sogn. Chr. Daugaards Fader, Søren Sørensen, ejede en Gård i sin Fødeby Helle, men i de fattige Tider efter 1813 måtte han gå fra den. Senere fik han bygget sig et Hus ude på det sydøstlige Hjørne af Fåborg Bys Hede, hvor der da fandtes nogle Huse, flere blev bygget senere. Ejendommene fik det fælles Navn R o l i g h e d. I sin første Ungdomstid tjente Christen på Gårde i sin Hjemegn, men som fuldvoxen Karl kom han til Fyn til Pastor Laubs. Ved Omgang med Præsten og ved at høre hans Forkyndelse blev Christen Daugaard vakt til at leve et stærkt og varmt religiøst Liv, hvad han senere ofte takkede Laub for i Brevene til ham. Da Christen i 1848 tog fra Hågerup Præstegård, var det for at blive Ejer af sin Faders beskedne Ejendom i Rolighed. Den 24. Oktober 1849 blev han gift med C h r i s t i n e J e p s d a t t e r, der var fra Graven-gård i Brørup Sogn, hvor hun blev født den 19. November 1817. Til Brylluppet indbyder Chr. Daugaard Pastor Laubs, men de kunde desværre ikke efterkomme Indbydelsen¹⁾. Det var små Forhold, de arbejdede under derude på Heden Syd for Fåborg. De pløjede med Køerne, men de levede et flittigt og nøjsomt Liv. Hjemmet var præget af Arbejdsomhed og Guds frygt. Selv om Chr. Daugaard

¹⁾ Laubs Levnet II 2, S. 283 ff.

ikke var nogen Foregangsmand, opdyrkede han dog en Del Hede og forøgede Besætningen. Han kendte Erhvervensens Glæder og vogtede sig for Gæld. Da Pottemændene, som drev Forretning på Fyn, kom hjem med brugte Fjedervogne, som de tjente godt på, spurgte de Christen Daugaard, om han ikke også skulde have sig en. Men Christen havde set, at nogle købte en Fjedervogn, som de ikke kunde betale, og han svarede: »A vil helst kyer i mi ejen Uhn.« Om sit Landbrug skriver han nogle Gange til Biskoppen, således i Brevet af 12. Marts 1859: »Jeg har bygt mig et nyt Huus med Grundmuur, 13 Fag, de 6 Fag til Beboelsesværelser . . . Vi har to Køer og to Stude til at gjøre Arbejdet med, sidste Aar avlede vi en 30 Tønder Korn og 20 Tønder Kartoffler; det første Aar, jeg tog mod Stedet, da avlede vi 7 Tønder . . . 50 Rdlr. er den hele Gjæld, vi har. Naar Gud vil unde os Helsen, saa har vi det godt. Min gamle Fader er levende endnu, men han er svagelig.«¹⁾ I Brevet fra den 30. November 1860 fortæller Daugaard bl. a. følgende: »Nu har vi det saaledes, at vi nok kan have to Køer og en Hest; men jeg finder mig bedre fornøiet med at have to Stude til at gjøre mit Arbeide med; det kan herligt gaa an; men naar vi skal ud paa et Besøg, saa gaaer det jo sagte. Nu har vi to Køer og to Stude og en Kalv og sex Faar, og saa har vi et godt nyt Huus paa 13 Fag. Vores Avl var udmærket god i Sommer, men det var jo vanskeligt at faa det bjerget. Jeg vil nu lade Dem vide, at min Fader døde 29. April 1859 i sin Alders 79. Aar.«²⁾ — Den 21. December 1863 kan Chr. Daugaard lade Biskop Laub vide, at han nu havde 6 Kreaturer og 6 Får. »Hartkornet, vi har, er 1 Skp. 2 Fdk. ½ Album. Alting, vi har foretaget, er lykkedes vel;

¹⁾ Biskop Laubs Levnet II₂, S. 295.

²⁾ Biskop Laubs Levnet II₂, S. 299 f.

derfor kan vi sagtens være glade.«¹⁾ — Det går stadig fremad for den vindskibelige Chr. Daugaard. 13. December 1866 kan han skrive til den Viborg Bisp: »Vi har købt et Stykke Eng, som vi kan avle 8 Læs Hø paa. Det ligger os beleiligt og har kostet 410 Rdlr., hvoraf vi selv har samlet de 300. Vi havde ingen Eng før. Jeg har omtrent opdyrket 8 Tønder Land Hedejord, og har omtrent mærglet Alt, omendskjøndt jeg har købt al min Mærgel, for jeg kan ikke finde det paa min egen Mark, og det kan man ikke undvære, naar man skal opdyrke Hede. Nu staaer det saa deiligt med Korn og Kløver, at det er en Lyst at see derpaa. Før kunde der ikke græsses et Faar derpaa. Jeg har rigtignok gjort meget Arbeide derpaa; men Gud har velsignet mit Arbeide . . .«²⁾ I den tørre Sommer 1868 visnede Græsset, Forårssæden blev til ganske lidt, »men Gud være lovet for Rugen; den var ganske god. Jeg har før havt 6 Kreaturer, i Aar har vi kun 3, og vi kan maaske endda have ondt ved at fodre dem.«³⁾ 1876 var Sommeren ogsaa tør. »Foraarssæden vil blive lidet; det seer daarligt ud. Men Rugen er god, og vor Eng var ogsaa god; vi fik 10 store Læs Hø paa 2½ Dags Slet, men det kunde jeg vende til enhver Tid. Jeg har et Vandhjul, som løfter Vandet op, og saa ledes det med Render over hele Engen; men ved Siden af, der er grumme lidet.«⁴⁾

Af de anførte Brevuddrag⁵⁾ får man et ret godt Indtryk af det flittige Arbejde, Chr. Daugaard udførte for at forbedre sin Ejendom. Han blev en efter Forholdene ret velholden Mand. Nøjsomhed med Guds frygt prægede Hjemmet i Rolighed som sikkert de fleste andre Hedehjem i Eg-

¹⁾ Smsts., 310.

²⁾ Biskop Laubs Levnet II₂, 325.

³⁾ Brev til Laub 12/12 1868. Smsts. II₂, 329.

⁴⁾ Brev til Laub 1/8 1876. Laubs Levnet II₂, 367.

⁵⁾ De indeholder alle Oplysninger i Brevvekslingen om Chr. D.s Landbrug.

nen. Der er altså et lille Stykke Nybyggerhistorie at finde i Brevene til Biskoppen i Viborg. Derfor er de ovenstående Uddrag fremførte; de kan læses som Supplement til, hvad der er fremsat i Fra Ribe Amt 1936, 75 ff. om Hedeboendernes Kår i Fåborg Sogn.

Da Christen Daugaard var nær de 70 År, solgte han sin Ejendom for et mindre Beløb til Kristen Hansen, en ung Mand, som var Plejesøn hos Kristen Termansen i Gestlunde og som han kendte nøje og stolede på. Christen Daugaard lod sig efter Afståelsen af Landbruget bygge et pænt lille Aftægtshus — kaldet Balslundhus — nær ved det kære, gamle Hjem. Han var Ejer af en lille, rentebærende Kapital og var sikret en lille Aftægt samt Pleje under Sygdom. I Aftægtskontrakten var tilføjet, at Aftægts giveren var forpligtet til at give Aftægtsnyderen en hæderlig Begravelse efter Egnens Skik og Brug.

Trods Lykken i sit Arbejde som Landmand blev Chr. Daugaard og Hustru hårdt ramt af Skæbnen, idet deres eneste Søn, Jeppe Christensen, født 27. Juli 1854, døde af Tuberkulose den 15. August 1869. Tabet af Drengen gik Forældrene nær til Hjerte. I Brevvekslingen er der fra begge Sider skrevet hjertegribende om Sønnens Sygdom og Død. På Bagsiden af Malmkorset, der er rejst på Jeppe Christensens Grav på Fåborg Kirkegård, står: »Fred med dit Støv. Velsignet være dit Minde.«

I ca. 10 År levede Chr. Daugaard og Hustru sammen som Aftægtsfolk. Hun døde den 11. Oktober 1887, 70 År gammel.

Mange Naboer og Venner søgte ind til Chr. Daugaard, da han blev Enkemand. De blev beværtet og fik fornøjelige Samtaler med den erfarne og velbegavede Mand, der så godt forstod at forene uskyldig Spøg og Skæmt med kristelig Alvor. Da hans Arme blev stive, og han ikke ret vel kunde tage sin Vest og Frakke på, fastgjorde han en Snor

med en Krog på i en Stolpe ved Sengen. Han stak Krogen i et Knaphul og viste sine Gæster, at nu kunde han løbe Vesten og Kjolen på og af. Han lo og sagde: »Hjælp dig selv, så hjælper Gud dig.«

Christen Daugaard var ikke som Folk er flest, og mange anså ham for en Særling. Original var han, og frit udtalte han sin Mening. Han vakte Opmærksomhed i sine Omgivelser, og han var en flittig Kirkegænger. I varme Sommerdage, når mange valgte en Middagssøvn i Stedet for en Gudstjeneste i Kirken, så man ham der. Og ved Vintertid, naar Folk foretrak at hygge sig ved en varm Kakkelovn hjemme, tog han en Slængkappe på og gik sig varm på Kirkestien, sad i en kold Kirke og blev opbygget og styrket der. Blev der i en større eller mindre Kreds talt om Præsten og Degnen og om deres Betydning for Menighedslivet, deltog han med Liv og Lyst i Samtalen og satte ikke sit Lys under en Skæppe. At han hist og her i Brevene til Biskop Laub fortæller om Præster og Kirkeliv i Fåborg Sogn er en Selvfølge. Som Helhed er det smukke Ting, han har at meddele om sin Sognepræst.

Både Chr. Daugaard og hans Hustru var forberedte på Døden, og et Bevis herpå fik Folk at se, da han lod en Snedker lave to Ligkister, en til sig selv og en til Christine. De blev sat op på Loftet, til der blev Brug for dem. Han fortalte sine Venner, at de begge prøvede at ligge i dem, og at de der fik en rolig og god Søvn.

Tre betydelige Mænd i Fåborg Sogn havde præget Befolkningen: 1) Lærer og Kirkesanger N. B e n n e d s e n i Slebsager Skole (1849—79). 2) Den kloge og velstående Gårdmand C h r i s t i a n P e d e r s e n i Avtrup, i en lang Årrække Formand i Sognerådet. 3) Den ansete og dygtige Gårdmand i Debel P e d e r J o h n s e n P e d e r s e n, Sognefoged og Dannebrogsmænd. De var alle konservative, holdt på det nedarvede og modarbejdede de vågnende Frihedsbevægelser på politiske og religiøse

Områder. Christen Daugaard modarbejdede de tre nævnte Mænds Indflydelse og mange holdt med ham. En hård Kamp brød ud, da Pastor C. S. Heiberg blev Præst for Fåborg og Årre Menigheder (1869—74). Heiberg var en udpræget grundtvigsk Præst og havde som andre Præster sine stærke og svage Sider. De tre betydelige Mænd i Sognet stod ham imod, og de anså grundtvigske Præster som farlige Vejledere. De beklagede sig også over, at Præsten efter Gudstjenesten trykkede sine Venner og Meningsfæller i Hånden og talte fortroligt med dem, og de mente, at han ikke tog tilbørligt Hensyn til dem, som ikke glædede sig ved hans Forkyndelse.

Fru Heiberg var en musikalsk Begavelse, Datter af Major Carl Joh. Mantzius, og Præstefolkene arbejdede for at få Salmerne sungne med nye Melodier. Flere Søndage var der i Kirken en uhyggelig Kamp om Melodierne, og samme Salme blev af nogle sungne med en gammel Melodi med Degnen som Forsanger, og af andre med en ny Melodi med Fru Heiberg som Forsanger. Kampen blev bitter, og det vakte Opmærksomhed, at Christen Daugaard og med ham en lille Flok af Menigheden forsvarede Præsten og Fruen og imødegik de misfornøjede. Der blev indsendt en Klage over Præsten og Fruen til den hensynfulde og fredelige Biskop Balslev i Ribe, og han kom derefter på Visitats. Med synlig Glæde fortalte Christen Daugaard til Lærer T o r b e n K l i n t i n g i Slebsager Skole om Biskoppens Visitats: »Vi var en lille Flok, som efter Middagen i Præstegården bad om Tilladelse til at få Biskoppen i Tale. Vor Begæring blev opfyldt, og vi sagde: Vi er gået herop for at bede om at beholde vor Præst, som vi er godt fornøjet med, og som forkynder Kristendommen i nøje Overensstemmelse med den lutherske Lære. Biskoppen hørte med venlig Mine på vor Tale, trykkede enhver af os i Hånden og forvissede

os om, at vi havde en dygtig Præst, som vi nok skulde få Lov til at beholde.«

I Brev til Laub af 12. December 1870 skriver Chr. Daugaard om Pastor Heiberg: »Vi har faaet en ny Præst, og det er en Grundtvigianer. Her er mange, som er meget misfornøiet med ham og mene, at det er heelt forkeert. Men vi er godt fornøiet med ham. Hans Prædiken er Liv og Sandhed. Hans Røst er svag, men Ordene, han taler, ere gode. Han holder Bibellæsning i Skolen een Gang i Ugen om Aftenen.«¹⁾)

Også på et andet Område var Chr. Daugaard fremskridtsvenlig. I Provisorieårene i 1880'erne var der stærk Bevægelse i Folkelivet for og imod Estrups Styre. Der blev oprettet både politiske og folkelige Foreninger. Det blev forbudt at holde offentlige Møder i Skolerne, og det var ikke så rart især for Folk, der ikke ønskede at holde Møde i Kroen, og det var de fleste. Resultatet blev, at hele Sognet enedes om at bygge et Forsamlingshus. Det blev bygget på Aktier, og så godt som alle Beboerne var Aktionærer. Det var i 1887, Huset blev opført. Det fik sin Plads i Fåborg By lige ud for Hovedindgangen til Kirkegården. Da Forsamlingshuset var færdigt, sagde Christen Daugaard en Dag til J e p p e A. R a v n, at dette Hus skulde have været bygget for 30 År siden, »det havde været til Gavn for os alle.« Denne Udtalelse vidner om Daugaards klare Syn på, hvad der var til Fremhjælp for åndelige Værdier i Menneskelivet.

*

Brevvekslingen mellem Biskop Laub og Chr. Daugaard er af stærkt gribende Virkning. De to Mænd giver her dybt personlige Udtryk for deres alvorlige Kristentro, deres oprigtige Gudhengivenhed. Det mærkeligste i disse forunderligt skønne Breve er næsten, at Biskoppen synes

¹⁾ Biskop Laubs Levnet II₂, S. 351; fjr. smst. S. 359 f.

at være mest glad ved Venskabet med den vestjydske Hedegårdmand. I hvert Fald, hans Ord om deres Forhold er mange Steder så rørende smukke og oprigtige, at de på en særegen skøn Måde varmer vore Hjerter. Chr. Daugaard føler sig, ganske naturligt, stående i et Slags Ærbødighedsforhold til Laub, og at han har betragtet — og så sandelig også har haft Ret til det — sit Venskabsforhold til sin gamle Husbond, der blev Biskop, som en Guds Gave til sig og sine, er hævet over enhver Tvivl; hans Breve er det dyrebare Bevis herpå. Et Par Eksempler fra Laubs Breve skal anføres for at vise Tonen i Brevvekslingen.

»Du kjære gamle tro Christen! Vi har ganske rigtig faaet Dit kjære Brev af 17. August, og det er ikke ret, at Du har skullet vente saa længe paa Svar. . . Men saa kom Dit sidste Brev Nytaarsaften, og vi var nær ved at græde af Glæde over Dig, at Du er saa tro, og at Du har det saa godt i alle Maader og skjønner saa godt derpaa. Du skriver, Du veed ikke, hvad Godt Du kan gjøre os: Du kan ikke gjøre os noget Bedre, end sende os saadanne Breve. Vi har faaet mange gode Breve i denne Juletid fra mange kjære Venner, men Du kan alligevel være vis paa, at der kan ingen gjøre os mere Glæde, end de, vi faae fra gamle Christen. Vi glemme Dig aldrig, ihvordan det gaaer; det kan vi aldrig; Du er dog en af vore aller kjæreste Venner. . . . Din gamle tro Ven O. Laub.« (Brev af $\frac{2}{1}$ 1864). — »Min kjære, gamle Ven! Du veed, at enten Du kommer i Glæde eller i Sorg, er Du mig lige kjær. Du er tidt i mine Bønner, uden at jeg veed, hvorledes det gaaer Dig; og jeg takker altid Gud, naar jeg tænker paa Dig, fordi han har givet mig en saadan troe Ven; men især har jeg taget Dig med i mine Bønner, siden jeg fik det sidste Brev om den Frygt og Sorg, Du nu har at bære paa. . . . Jeg regner Eder til mine bedste Venner paa denne Jord. Dine

Breve, min gamle Ven, har saa tidt gjort mig Glæde; og jeg vil ogsaa saa gjerne hjælpe til, at Du kan være glad. Gud være med Dig, kjære Christen! Hils Din Kone og Din Søn fra din gamle Ven O. Laub.« (31/7 1869). — . . . »Naar Du kan faae Lyst, saa skriv igjen et lille Brev! vi længes efter at høre, hvorledes det gaaer. Du er jo en af mine gamle og kjæreste Venner. Det har Du længe været, og altid bedre, og aldrig saa meget som nu.« (18/9 1869). — »Der er Mange, der kan gjøre meget smukkere Ord, end Du; men det gjælder jo ikke om at elske med Ord og med Tunge, men i Gjerning og Sandhed; og derfor er der ikke ret mange Ord, der kan gaae mig saaledes til Hjertet, som Dine.« (27/3 1870). —

Christen Daugaard blev indbudt som Gæst til Biskop Laubs 70-Årsdag den 6. August 1875. Denne Rejse til Viborg var naturligvis en stor Oplevelse for Daugaard; men Bispfamilien var ogsaa så glade for Besøget, at Daugaard de Dage, han var i Viborg, blev behandlet som en Hædersgæst.

Det er helt gribende at læse herom i de to aldrende Mænds Breve. I Brev af 9. December 1875 skriver Chr. Daugaard bl. a.: »Jeg syntes, naar jeg saae hen til mig selv, at jeg var meget for ringe til at være med; men naar jeg saae Deres Kjærlighed, og jeg saae til Deres Børn og til alle dem, som vare der tilstede, at de var Alle glade, og at Alt var Kjærlighed, saa forglemte jeg min Ringhed, og saa lod jeg min Stemme klinge med; jeg kunde ikke Andet, for jeg var saa glad, at jeg ikke formaaer at beskrive den Glæde. Det var for mig som et Paradiis her paa Jorden, hvor En var omringet af Guds Engle.« Herpå svarer Biskoppen bl. a. (15/12 1875): »Vi kunde see af Dit Brev, at Du har været ligesaa glad ved at være hos os, som vi ved at have Dig her. Men det behøvede vi ikke at spørge om, vi kunde læse det paa Dit Ansigt. Ja, det var deiligt, da Du kom ind ad Dø-

ren, og vi syntes, at Du var bleven meget yngre, end Du nogen Tid havde været . . . — og naar jeg saae efter dig, saa kunde ogsaa Du være falden hen i Tanker, og naar jeg saa sagde: »Gamle Christen!« saa svarede Du: »Gamle Huusbond!« ligesom Du vilde sige: »Vi forstaae hinanden.« Ja, gamle Christen! jeg kan ikke blive træt af at takke Gud for, at Du var med den Dag og fik os, saa at sige, at see Allesammen, og kunde see, hvordan det gik til ved en saadan Leilighed, og at Du kunde see, hvor glade de vare ved Dig Allesammen. Du veed ikke, hvor mange Gange de har sagt, da Du var reist: »Aa, den deilige gamle Christen!« Du maae gjerne vide, at Du var den Fornemste af alle dem, som var med den Dag. Ja, Du kan nok sige, det var, som vi var i Paradiis; men der maae vi jo ikke være altid endnu.«¹⁾ — Det sidste Brev, Biskop Laub skrev til Daugaard, fra 1. December 1880, slutter med disse Ord: »Saa Farvel, og endnu engang »Glædelig Juul!« I gamle troe Venner! »i d e n n e s ø d e J u l e t i d!« Eders allerældste Ven O. Laub.«

Smukkere kunde Afskedsbrevet jo ikke vel slutte. Biskop Laub døde den 27. Maj 1882. Christen Sørensen Daugaard gik bort den 19. August 1895. Han blev begravet ved Siden af sin Hustru og Søn på Fåborg Kirkegård ud for den østlige Ende af Kirken. Adskillige År før sin Død anskaffede han sig et støbt Jernkors, som skulde stå på hans Grav. Navn og Fødselsår blev støbt i Korset, men Dødstiden blev senere malet på. På Bagsiden af Korset står: »Velsignet være dit Minde. Fred med dit Støv.« —

I de tre Bind Breve, der af F. L. Mynster og G. Schepe-
lern blev udgivet efter Biskop Laubs Død, findes Laubs

¹⁾ Jfr. Laubs Brev til Martensen ^{14/9} 1876 (Levnet II₁, S. 398): Chr. Daugaard rejste fra Fødselsdagen på 2. Dag, »fordi han ikke kunde holde al den Glæde ud.«

Breve til Chr. Mynster, Dr. Zeuthen, H. N. Clausen, P. Kr. Kierkegaard, Vilhelm Birkedal, G. Schepelern m. fl. og disses Svarbreve. Flest Breve vekslede Laub dog med Sjællands Biskop, H. L. M a r t e n s e n (de fylder et helt Bind, II₁), der satte Laub meget højt. Martensen omtaler ham som »den eneste, med hvem han i en senere Alder har kunnet stifte et fortroligt Venskabsforhold, der med hvert Aar er bleven ham end mere dyrebar.« Den højt-begavede og lærde Theolog, der beklædte Sjællands Bispestol, har — hvad man let forstår — følt stor Berigelse ved at modtage Laubs Breve. Ved Siden af Brevvekslingen mellem Otto Møller og Skat Rørdam er Laubs og Martensens Breve de værdifuldeste i sin Art, danske Theologer har skrevet til hinanden. — Laub var en sjælden smuk Type på en Tilsynsmand i den danske Folkekirke. Hans Tiltaler til Menighederne var omhyggelig forberedte og blev holdt med en særegen Inderlighed, der ikke let glemtes at Tilhørerne. Denne Inderlighed kendetegner også Laubs Breve, og da ikke mindst dem, han skrev til Chr. Daugaard. I hele den Laubske Brevsamling på tre Bind er Brevvekslingen mellem Biskoppen og Hedebonden Hjertebladet. Man glemmer ingensinde det fromme, rørende Præg i disse Breve, der lærer os at kende to Mennesker fra vidt forskellige Samfundslag; deres inderste Følelser og Hjertelag er blotlagt i deres Meddelelser til hinanden. En stor menneskelig Godhed lyser ud af Biskop Laubs Breve; man kommer til — over Død og Grav — at holde af denne Mand, der med en usvigelig Trofasthed bevarede i sit Sind Mindet om Chr. Daugaard, der selvfølgelig i fuldt Mål gengældte Laubs Følelser og betragtede sit Venskabsforhold til den Viborg Bisp som sit Livs Hæder.

Det er let forståeligt, at Lærer Torben Jensen Klinting, der i 1882 kom til Slebsager Skole, hvortil Rolighed hørte, snart blev fortrolig Ven med den

o. 40 År ældre Christen Daugaard. De besøgte hinanden og fik mange gode Samtaler, hvori Biskop Laubs Navn sikkert ofte er blevet nævnt. Det er da heller ikke sært, at Daugaard talte meget om Laub til E v a l d T a n g K r i s t e n s e n, da denne besøgte ham på en Indsamlingsrejse i Egnen i Maj—Juni 1893. Tang Kristensen besøgte først Torben Klinting i Slebsager Skole. Derfra gik de to Mænd til Chr. Daugaard i Balslundhus. »Det var en lang og øde Vej der ud til,« skriver E. T. Kr.¹⁾, der også erholdt nogle Folkeminder i sin Samtale med Daugaard, hvis gode Minde endnu lever rigt i ældre Menneskers Sind i Fåborgegnen. Man erfarer dette bl. a. ved at læse de Optegnelser, Rentier J e p p e A. R a v n, Fåborg, i 1935 sendte til Dansk Folkemindesamling om Chr. Daugaard og hans Samtid. Ravns Meddelelser, som Arkivar H. E l l e k i l d e med sædvanlig Hjælpssomhed har fremskaffet til mig, er udnyttet i det foranstående sammen med en Række Oplysninger, Lokalhistorikeren, pens. Lærer T o r b e n K l i n t i n g, nu Nr. Nebel, den 29. Juni 1936 beredvilligt sendte mig til Brug for en Skildring af hans og Biskop Laubs gamle Ven.

Udfra Brevene og de to gamle Fåborgfolks Optegnelser er ovenstående Levnedsskildring af Chr. Sørensen Daugaard skrevet. Denne vestjydske Hedegårdmand har ved sit Venskab med Otto Laub fået en enestående Plads i dansk Brevlitteratur. Det kristelige Fællesskab forbandt Bonden og Biskoppen med hinanden. Da det var i Ribe Amt, Chr. Daugaard levede og virkede, og det var derfra han sendte de Breve, der i så rigt Mål glædede hele Bispefamilien i Viborg, er det rimeligt, han bliver gjort til Genstand for en Omtale i Ribe Amts historiske Årbog.

¹⁾ E. Tang Kristensen: Minder og Oplevelser III (1926), 474.

EFTERSKRIFT

I Lærer Niels Bennedsens Efterslægt paastaar man, at det er Lærer Bennedsen, der har skrevet Brevene fra Husmand Chr. Sørensen til Biskop Laub. Blandt Lærerens Børn blev en Søn, Th. Bennedsen, Købmand i Lunde. Han er født 1855 i Slebsager og døde i Lunde 1934. Baade som Købmand, Sogneraadsformand i adskillige Aar og som Røgter af andre Tillidshverv lærte man hans Beskedenhed og store Redelighed at kende. Han har for længe siden fortalt mig om, hvordan hans Fader skrev Breve for Chr. Sørensen til Laub, og at Chr. Sørensen var meget ubehjælpelig, naar han selv skulde forme og skrive et Brev.

Der er sikkert noget rigtigt i denne Familietradition. Ellers vilde Købmand Bennedsen næppe have fortalt den.

Det første Brev er dateret Faaborg ved Varde, 28. Juli 1849 og det sidste 29. Januar 1879. Bennedsen var netop Lærer i Slebsager fra 1849—1879. Han døde ²⁹/₃ 1888. Tiden og Stedet lægger saaledes ingen Hindringer i Vejen. — Af den trykte Brevsamling fremgaar det, at de fleste af Husmandens Breve maa være skrevet med hans egen Haand; men et Par Gange ses det af Laubs Bemærkninger, at en anden har ført Pennen for ham.

I Laubs Brev af 6. Maj 1856, der er det første, han skriver fra Viborg som Biskop til Chr. Sørensen, læser man: »Du vilde have glædet mig endnu mere, hvis Du selv havde skrevet dette Brev. Det har altid gjort mig saa godt ind i mit Hjerte, naar jeg saa dine egne Bogstaver og læste Dine egne Ord, og tænkte paa, at det havde kostet Dig nogen Anstrengelse at skrive et saadant Brev, hvori Du ikke var saa meget øvet, men Du havde dog med Glæde gjort det, fordi Du gjerne vilde snakke lidt med os, og længtes efter os. Du mente maaske, at det gik ikke mere an, fordi jeg var bleven Biskop, og derfor vilde Du gjerne sende mig et smukkere Brev.«

Heraf fremgaar det tilstrækkelig tydeligt, at en anden har skrevet et Brev for Husmanden. Man tager næppe fejl, naar man følger Familietraditionen og siger, at denne anden var Lærer Bennedsen. Brevet findes desværre ikke i den trykte Samling. — Biskoppens Henstilling virkede. I det følgende Brev fra Chr. Sørensen skrives der: »Nu har jeg opfyldt Deres Begjær; De skrev i Deres sidste Brev, at jeg skulde skrive Dem et Brev til med egen Haand; det har jeg nu ogsaa gjort, endskjønt det kun er ringe.«

Chr. Sørensen har selv skrevet Brevet med »egen Haand,« men har han ogsaa selv formet det, eller har han skrevet af efter en Koncept?

Der er nok et lille Træk i et langt yngre Brev fra Biskoppen, der viser, at han ogsaa senere havde nogen Hjælp ved Korrespondancen. I et Brev, dateret Viborg 9. December 1871 skriver Laub: »Omendskønt jeg ikke kjendte den Haand, som havde skrevet uden paa Brevet, saa vidste jeg dog strax, da jeg saa, at der var 5 Rdl. indeni, at Brevet maatte være fra Dig.« Imidlertid kan det vel tænkes, at Chr. Sørensen i dette Tilfælde har faaet en anden til at udfylde Konvolutten uden i øvrigt at have haft Hjælp til Brevskrivningen.

Det vil næppe være muligt med afgørende Sikkerhed at konstatere, om Lærer Bennedsen kun har skrevet det ene Brev for Chr. Sørensen efter Laubs Udnævnelse til Biskop, eller han tillige undertiden har skrevet Koncepter, som Chr. Sørensen saa har fulgt mer eller mindre frit. Efter Købmand Bennedsens Meddelelse skulde man mene, at det sidste har været Tilfældet. Købmanden kunde nemlig huske, at Faderen gentagne Gange havde skrevet for Chr. Sørensen, og at naar Skriveriet var forbi, blev Chr. Sørensen siddende en Tid og talte med Degnens, medens Madam Bennedsen lavede Kaffe til en Punch, ligesom Chr. Sørensen ogsaa hver Gang, Brevet var sat sammen,

skulde have udbrudt: »A tøwes endda, de ær en kjønne Brøw!«

Udbruddet viser ogsaa, at Brevet maa have udtrykt, hvad Husmanden tænkte og følte. Da der tillige medtages mange Smaatræk fra den Gang, Chr. Sørensen tjente hos Laub, maa han — hvis Degnen har skrevet en Koncept — i Forvejen have udtalt sig om, hvad der skulde staa i Brevet. I et Brev af 12/12 1870 kommer Chr. Sørensen med en Bemærkning, hvis Sandhed man næppe behøver at tvivle om efter alt, hvad der er fremdraget. Der staar: »Hvad jeg skriver er ærlig ment. Jeg har bedet Gud, at naar jeg skrev Dem til, jeg maatte skrive af et ærligt Hjerte, at jeg ikke udsinker noget, som jeg skulde blues ved, naar vi samles igjen.«

Men enten Chr. Daugaard har haft Hjælp til Brevskrivningen eller ikke, er denne Brevveksling et Vidnesbyrd om hans Fromhed, dybe Taknemlighed og rørende Trofasthed mod sin ædle og sjælsfine Husbond og Præst, og hele Brevvekslingen er et vistnok enestaaende Vidnesbyrd om et gribende smukt Venskabsforhold mellem en Biskop og hans Røgter.

H. K. Kristensen.
